

Az együttnevelés gyakorlata az alsó középfokú oktatásban

Összefoglaló jelentés

2005

**Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulók
Oktatásának Fejlesztéséért**

Ezt a jelentést az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulók Oktatásának Fejlesztéséért (European Agency for Development in Special Needs Education) készítette és adta ki.

A tanulmány csak a forrásra való egyértelmű hivatkozás feltüntetésével használható fel.

A tanulmány elkészítésében részt vett tizenöt országból származó eredeti jelentések és a csereprogramokról szóló minden egyéb jelentés megtalálható a www.european-agency.org címen, Az együttnevelés gyakorlata az iskolában (Inclusive education and Classroom Practice) témakörrel foglalkozó oldalakon.

Az információhoz való könnyebb hozzáférés biztosítása érdekében a jelentés szabadon felhasználható elektronikus változata további tizenhat nyelven is elérhető a www.european-agency.org címen.

Ez az összefoglaló jelentés „Az együttnevelés gyakorlata az alsó középfokú oktatásban” című projektben részvevő országok szakértőinek és nemzeti koordinátorainak hozzájárulásával készült. Elérhetőségeik megtalálhatók a www.european-agency.org címen, Az együttnevelés gyakorlata az iskolában területtel foglalkozó oldalakon.

Szerkesztő: Cor J.W. Meijer

ISBN: 87-90591-11-9

EAN 9788790591113 (nyomtatott)

ISBN: 87-90591-14-3

EAN 9788790591144 (elektronikus)

2005

**Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulók
Oktatásának Fejlesztéséért**

Titkárság:

Østre Stationsvej 33
DK – 5000 Odense C
Dánia

Tel.: +45 64 41 00 20

Fax: +45 64 41 23 03

secretariat@european-agency.org

Brüsszeli Iroda

3, Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels
Belgium

Tel.: +32 2 280 33 59

Fax: +32 2 280 17 88

brussels.office@european-agency.org

Web: www.european-agency.org

TARTALOM

ÖSSZEFOGLALÁS.....	4
1 BEVEZETÉS	7
2 KERETEK, CÉLOK ÉS MÓDSZERTAN.....	11
Keretek	11
Célok.....	12
Módszertan.....	13
3 HATÉKONY OSZTÁLYTERMI GAKORLAT	15
(i) Kooperatív tanítás	15
(ii) Kooperatív tanulás	17
(iii) Együttműködésen alapuló problémamegoldás.....	18
(iv) Heterogén csoportosítás	20
(v) Hatékony tanítás.....	21
(vi) Otthonos tanulókörzet rendszere.....	22
(vii) Alternatív Tanulási Stratégiák	25
4 AZ EGYÜTTNEVELÉS FELTÉTELEI.....	27
Pedagógusok	27
Iskola	28
Külső feltételek	30
IRODALOMJEGYZÉK	36

Összefoglalás

Az együttnevelés gyakorlata az alsó középfokú oktatásban című projekt a korábbi, alapfokú oktatásban végzett projekt kiterjesztése. A projekt struktúrája, céljai és módszertana ugyanaz, mint az alapfokot vizsgáló projekté volt. A nemzetközi szakirodalom, 14 ország esettanulmányai, öt országban tett szakértői tanulmányutak, valamint a szakértők és az Ügynökség nemzeti koordinátorai által folytatott eszmecserék alapján gazdag tapasztalat gyűlt össze az alsó középfokú intézményekben folytatott befogadó oktatásról. Ezekre a tapasztalatokra lehet úgy tekinteni, mint az alsó középfokú oktatásban alkalmazható befogadást elősegítő stratégiákra. Az országok esettanulmányait bemutató jelentések és a szakértő tanulmányutak jelentései bemutatják néhány stratégia megvalósulását.

Hasonlóan az alapfokú kutatás megállapításaihoz, középfokú oktatás esetében is állítható, hogy **ami a sajátos nevelési igényű tanulók javára szolgál, az a többségi tanulók számára is hasznos.**

Esettanulmány, Egyesült Királyság:
Megállapítható, hogy az iskola különösen jó eredményeket ér el a GCSE (nemzeti vizsga a 16 éves korosztálynak) vizsgákon, sikeres az ismeretátadásban minden tananyag tekintetében (...) különös figyelmet fordít a mozgáskorlátozottak és a tanulási nehézségekkel küzdők igényeire (...). Ez további megerősítéssel szolgál arra, hogy a befogadó iskolák általában hatékonyak a legtöbb tevékenységük során és minden tanuló igényeit figyelembe veszik.

Jelen kutatás az alsó középfokú oktatásra korlátozódott, azaz a 11-14 éves korosztályra. A korábbi, alapfokú oktatásra vonatkozó kutatás a 7-től 11-évesig terjedő korosztályra koncentrált.

A **tantermi gyakorlatokra** vonatkozó megállapítások hét különböző tényezőt sorolnak az együttnevelés szempontjából hatékony tényezők közé:

Kooperatív tanítás

A pedagógusoknak segítséget kell kapniuk az iskolában dolgozó kollégáktól és az iskolán kívüli szakemberektől, és alkalmasnak kell lenniük a velük való együttműködésre.

Kooperatív tanulás

A kortárs segítség és a kooperatív tanulás a tanulók értelmi és érzelmi fejlesztésének szempontjából hatékonyak. Az egymást segítő tanulók sokat profitálnak a közös munkából, különösen akkor, ha a csoportok kialakítása az egyéni igényekhez alkalmazkodva, jól átgondolt szempontok alapján zajlik.

Együttműködésen alapuló problémamegoldás

Azoknak a pedagógusoknak, akiknek segítségre van szükségük a viselkedési zavarokkal küzdő gyerekek együttnevelésében, egy jól kidolgozott módszer eredményes eszközt jelent a tanórákat megzavaró nem kívánatos magatartás nyomán kialakuló helyzetek kezeléséhez és a gyakoriságuk csökkentéséhez. A tanulókkal közösen lefektetett egyértelmű házirend az osztályban (megfelelő ösztönzőkkel együtt) hatásosnak bizonyult.

Heterogén csoportosítás

A legkülönbélebb tanulók iskolai oktatása csak heterogén csoportok kialakításával és a differenciálás gyakoribb alkalmazásával folytatható eredményesen.

Hatékony oktatás

A fenti módszereknek egy olyan átfogó pedagógiai rendszerbe foglalva kell megvalósulniuk, amelyben az oktatás a mérésre, értékelésre és a magas követelményekre épül. Minden diák – köztük a sajátos nevelési igényű tanulók - teljesítménye javul, ha munkájukat folyamatosan tervezik, figyelemmel kísérik,

értékelik. A személyre szabott tanterv megvalósításához az egyéni fejlesztési terv nyújthat segítséget. Az egyéni fejlesztési tervnek illeszkednie kell az általános tantervhez.

Otthonos tanulókörzet rendszere

Néhány iskolában jelentősen megváltozott a tananyag átadásának szervezése: a tanulók egy meghatározott (két-három teremből álló) területen maradnak, ahol az oktatási tevékenység jelentős része folyik, és az otthonos tanulókörzetben a tanításért a pedagógusok egy kis csoportja felelős.

Alternatív tanulási utak

Az elmúlt években számos, a sajátos nevelési igényű tanulók befogadását támogató modellt fejlesztettek ki, amelyek a tanulási stratégiákra koncentrálnak. Ezeknek a programoknak a célja, hogy a diákokat megtanítsák tanulni, illetve problémákat megoldani. Nagyban hozzájárul az alsó középfokú oktatásban megvalósuló befogadás sikeréhez, ha a diákok nagyobb felelősséget viselnek a saját tanulásukkal kapcsolatban.

1 BEVEZETÉS

A sajátos nevelési igényű tanulók oktatása alsó középfokon egy összetett terület mind gyógypedagógiai szempontból, mind pedig a tananyag szempontjából. Számos jelentés (példaként lásd az Európai Ügynökség 1998-as és 2003-as tanulmányait az európai gyógypedagógiai ellátásról) megfogalmazta már, hogy az együttnevelés gyakorlata általában jól kialakítható az alapfokú oktatásban, de az alsó középfokú oktatásban komoly problémák merülnek fel. A növekvő tantárgyi specializáció és a különböző szervezeti stratégiák jelentős problémákat eredményeznek alsó középfokon az együttnevelés szempontjából. Ezt a helyzetet súlyosbítja az a tény, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók és többségi társaik közti különbség általában a kor előrehaladtával növekszik. Ezen kívül több országra jellemző, hogy az alsó középfokú oktatásban a tanulók tudásszintje szerint besoroló (streaming) modellt alkalmazzák, azaz a tanulókat különböző csoportokba (vagy osztályokba) csoportosítják a teljesítményük alapján.

Szakirodalmi szemle, Svédország: *Az idősebb tanulóknak lényegesen több akadállyal kell szembenéznük az iskolában, mint fiatalabb társaiknak. (...) A problémák nem egy bizonyos típusú sajátos igényhez, vagy az akadálymentesítés hiányához köthetők, hanem inkább az iskolában folyó tevékenységhez és az iskolai élet megszervezésének módjához.*

Szakirodalmi szemle, Svájc: *A többnyire együttnevelő gyakorlatot folytató alsó tagozatból az általában szegregáló felsőbb évfolyamokba való átmenet a tanulók életpályája szempontjából meghatározó pillanatnak tekinthető. Ez a váltás rányomja a bélyegét az iskolában eltöltött további időre is – ráadásul a sajátos nevelési igényű tanulók nem tudják elfelejteni az alapfokú oktatásban szerzett tapasztalataikat, hanem magukkal viszik egy erősen szegregáló környezetbe.*

Egy másik bonyolult témakör, amely erősen érinti az alsó középfokú oktatást, a követelményekkel kapcsolatos. Az eredmény-centrikus elvárások formájában az oktatási rendszerekre nehezedő nyomás az egyes tanulók külön iskolákban, vagy speciális osztályokban való elhelyezéséhez járulhat hozzá.

Szakirodalmi szemle, Spanyolország: az a tény, hogy a középfokú oktatást homogén tanulócsoportokra tervezett, túlzott elméleti ismereteket követelő tanterv jellemzi, meglehetősen nehézé teszi napjainkban a tananyag adaptációját a nyilvánvalóan heterogén tanulók számára.

Nem meglepő a társadalom részéről tapasztalható általános elvárás, hogy forduljon sokkal nagyobb figyelem az oktatásba történő befektetések megtérülésére. Ennek eredményeként honosodott meg az oktatásban a „piaci szemlélet”, a szülők pedig „ügyfelek” módjára kezdenek viselkedni. Az iskolák „elszámoltathatóakká” váltak az általuk elért eredményekkel, és egyre növekszik az a tendencia is, hogy az iskolákat a tanulók tanulmányi eredményei alapján ítélik meg. Hangsúlyozni kell, hogy a sérülékeny tanulók szempontjából ez a fejlemény komoly veszélyt hordoz magában. Ebben az értelemben jobb tanulmányi eredmények elérése, és a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelése egymást kölcsönösen kizáró tényezőknek tekinthető. A jelen tanulmányban felhozott példák azt sugallják, hogy ez nem feltétlenül van így.

Esettanulmány, Egyesült Királyság: Az igazgató bemutatta, hogy az együttnevelés gyakorlatának bevezetése óta az iskola mennyit fejlődött, mind a sajátos nevelési igény kezelése területén – az eredeti szándéknak megfelelően, – mind a tanulmányi eredményeket illetően. Az iskola sikeresen kezelte a két terület között fennálló látszólagos ellentmondást. A szakértők látogatása előtt tíz hónappal az iskola hivatalos ellenőrzésen esett át, amit az összes angol iskola felügyeletét ellátó „Office for Standards in Education” végzett. A jelentés rendkívül kedvező színben tüntette fel az

iskolát, amely „jó” minősítést kapott. A jelentés szerint az iskola „jogosan büszke arra a multikulturális és befogadó szellemiségre, amely hozzájárul a tanulók magas színvonalú oktatásához, és növeli az egymásra fordított figyelmet. Az iskolavezetés, a pedagógusok és a diákok viszonya nagyon jó és az iskolát az elkötelezettség és az egység jellemzi. Az intézmény eredményes munkát végez.”

Az Európai Ügynökség korábbi tanulmányai megállapítják, hogy a legtöbb országban a középfokú oktatásban való együttnevelést az egyik legproblémásabb területként tartják számon. Különösen sok gondot okoz, hogy a pedagógusképzés nem megfelelő, valamint, hogy a pedagógusok hozzáállása kevésbé pozitív. A pedagógusok elkötelezettsége általában meghatározó az együttnevelés gyakorlatának megvalósításakor; az ő elkötelezettségük és hozzáállásuk pedig erősen függ a tapasztalatuktól – különösen a sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatban –, a felkészültségüktől, a rendelkezésükre álló támogatástól és egyéb olyan feltételektől, mint például az osztály mérete vagy a munkájuk mennyisége.

Szakirodalmi szemle, Ausztria: (...) világosan megállapítható, hogy a sikeres együttnevelés megvalósításához szükséges elsődleges hajtóerő a pedagógusok és az iskolai közösség pozitív hozzáállása, bármilyen együttnevelési modellről legyen is szó. Az ilyen iskolák által generált innovatív lendület még a legnagyobb nehézségeket is képes legyőzni (mint például a folyamatok követésére fordítható idő szűkös volta, a szegényesen felszerelt osztálytermek, vagy a túl nagy tanári létszám, stb.).

Úgy tűnik, hogy a középfokú oktatásban a pedagógusok kevésbé hajlandóak sajátos nevelési igényű tanulókat befogadni az osztályaikba, mert a velük való munka csakugyan elkötelezettséget és a tanulók igényei iránti figyelmet követel.

Esettanulmány, Hollandia: (egy 12 éves Asperger-szindrómás fiú esetéről van szó) Egyszer az egyik

tanár észrevette, hogy a fiú a házi feladatát csak részben készítette el. Amikor a tutor megkérdezte a fiút ennek okáról, kiderült, hogy azért nem fejezte be a feladatot, mert a füzetében a megoldás nem fért el egy sorban. A diák nem volt hajlandó rá, hogy egy másik sorban folytassa a megoldást, mert úgy érezte, hogy az már egy következő feladat helye. A munkájában lévő hibáit sem javította ki az órákon, mivel szerinte nem volt elég hely a füzetében. A tutor azt javasolta neki, hogy a füzete jobb oldalán dolgozza ki a feladatokat, a javításokat pedig a bal oldalon vezesse. Mivel így a füzete rendezett maradt, a fiú elfogadta a javaslatot, és a probléma megoldódott. Ilyen kérdésekben nagyon makacs volt.

Ez a tanulmány ilyen és hasonló, a középfokú oktatásban megvalósuló együttneveléshez kapcsolódó témákra koncentrál. A jelentés alapjául szolgáló háttéranyagok iránt érdeklődő olvasók az Európai Ügynökség http://www.european-agency.org/iecp/iecp_intro.htm című honlapjának „Education and Classroom Practice” (Tanítás az iskolában) menüpontja alatt találhatják meg a következő dokumentumokat:

1. Nemzetközi irodalomgyűjtemény az *együttnevelés osztálytermi gyakorlatáról*
2. Az öt országban lezajlott csereprogramokról szóló jelentés
3. Az esettanulmányokat tartalmazó jelentések a tizennégy résztvevő országból

Ugyanezen az oldalon megtalálhatók az alapfokú oktatásra vonatkozó projekt dokumentumai is.

2 KERETEK, CÉLOK ÉS MÓDSZERTAN

Keretek

A középfokú oktatásra vonatkozó projekt általános keretei hasonlóak voltak az alacsony fokú oktatásra vonatkozó projektben alkalmazottakhoz. A tanulmány az együttnevelés során alkalmazható hatékony iskolai gyakorlatokra koncentrált. Abból a feltevésekből indul ki, hogy a befogadó oktatás főként attól függ, hogy a pedagógusok mit csinálnak az osztályban. Természetesen a pedagógusok tevékenysége függ képzésüktől, a tapasztalataiktól, a meggyőződésüktől és a hozzáállásuktól, ugyanúgy, mint az osztályon, iskolán belüli helyzettől és az iskolán kívüli (helyi- és regionális ellátórendszer, oktatáspolitikai, finanszírozás, stb.) feltételektől.

***Szakirodalmi szemle, Spanyolország:** Egyértelmű, hogy a diákok tanulással kapcsolatos problémáit nem kizárólag a tanulási nehézségeik okozzák, hanem az iskolai munka szervezése és az osztályban használt pedagógiai módszerek is közvetlenül befolyásolják [a tanulással kapcsolatos problémákat].*

***Szakirodalmi szemle, Egyesült Királyság:** Bár az esettanulmányok alapján kiderül, hogy változó, ki mit ért együttnevelés alatt, mik az elvárások a befogadó oktatással szemben, és ki mit tesz a célok elérésért, abban azért konszenzus van, hogy az együttnevelés gyakorlata az egész iskola reformját kívánja meg, a „felzárkóztató oktatás” fogalmának eltörlésével és az ismeretközpontú és a frontális oktatás mellőzésével együtt.*

A korábbi, alacsony fokú oktatásra vonatkozó tanulmánnyal összehasonlítva, az alsó középfokú oktatásban a kihívás még nagyobb, mivel sok országban a tananyag átadása elsősorban tantárgyakra épül, és ennek eredményeképpen a tanulóknak rendszeresen vándorolniuk kell az osztálytermek között.

Szakirodalmi szemle, Ausztria: *A szélesebb körű differenciálás magában foglalja az osztály szétválasztását, mivel a tanulók nem maradnak végig együtt, hanem a párhuzamos osztályok diákjaival is alkotnak csoportokat a különböző órákon, különböző osztálytermekben. Sok esetben ez komoly hátránynak bizonyult a sajátos nevelési igényű tanulók szempontjából, mivel így nem biztosítható az állandó szociális környezet.*

Az a mód, ahogyan a középfokú oktatás sok országban felépül, nagy kihívások elé állítja a sajátos nevelési igényű tanulókat. Ezért nagyon fontos azonosítani néhány stratégiát, amelyeket egyes iskolák alkalmaztak ennek problémának a leküzdésére.

Az együttnevelés megvalósulásának formája pedagógusonként és iskolánként változhat. A tanulmány kifejezett célja volt, hogy bemutasson néhány megközelítést, és hogy az erre vonatkozó információt széles körben elérhetővé tegye.

Ennek a célnak az elérése érdekében néhány kulcskérdés fogalmazódott meg a tanulmány előkészítése során. Legfőbb kérdésként az merült fel, hogy *hogyan lehet a különbözőséget az osztályban kezelni*. További fontos kérdés, hogy *mely feltételek teljesülése szükséges ahhoz, hogy a különbségeket kezelni tudjuk az osztályban*.

A tanulmány *külön figyelmet fordított* a pedagógusok munkájára. Kiderült, hogy a pedagógusok elméleti és gyakorlati tudása elsősorban a közvetlen közelükben található bizonyos kulcsszereplők hatására fejlődik. Ilyen kulcsszereplő lehet az igazgató, a kollégák, a szakemberek az iskolában vagy az iskolán kívül. Ezért is tekinti a tanulmány ezeket a szereplőket a fő célcsoportjának.

Célok

A tanulmány fő célja, hogy a fent említett kulcsszereplők számára megfelelő ismereteket biztosítson az osztályban, vagy az iskolában felmerülő különbségek kezelésére alkalmas stratégiákról. A tanulmány célja továbbá, hogy információt szolgáltasson az ezeknek a stratégiáknak a sikeres

alkalmazáshoz szükséges feltételekről. A projekt megpróbált rávilágítani a befogadó oktatásra vonatkozó kulcstényezőkre is. Elsősorban azt szükséges megérteni, hogy *mi működik* inkluzív körülmények között, továbbá, mélységeiben kell megérteni, *hogyan* működik a befogadó oktatás. Harmadsorban fontos tudni, hogy *miért* működik (a megvalósítás körülményei).

Módszertan

Különböző eszközök használta segítette a fenti kérdések megválaszolásában. Első lépésként a tanulmány nyomán egy jelentés készült el, amely a szakirodalom alapján összegezte az együttnevelés módjait, és a sikeres megvalósításukhoz szükséges feltételeket. Az *Együttnevelés gyakorlata* az alsó középfokú oktatásban című szabadon letölthető elektronikus kiadvány (Middelfart, 2004: www.european-agency.org) részletesen ismerteti a szakirodalom feldolgozásának módszertanát és eredményeit. A szakirodalom feldolgozásának az volt a célja, hogy kiderüljön, *mi* működik jól a befogadó oktatásban.

A második fázisban – az esettanulmányokon keresztül – arra kapunk választ, *hogyan működik az, ami működik, és milyen feltételekre van szükség hozzá*. Az Ügynökség tagállamai a saját országukból vett követendő példákat (esettanulmányok) dolgoztak fel. Azt a kérést kapták, hogy a tanteremben folytatott gyakorlatra összpontosítsanak, és mutassák be az oktatási program jellegzetességeit. Emellett figyelembe kellett venniük a program összefüggéseit és feltételeit, különösen azokat, amelyek a bevezetéséhez és működtetéséhez szükségesek. Ezeket különféle szinten vizsgálhatjuk: a pedagógusok szintjén (kompetenciák, attitűd, motiváció, stb.), az osztály szintjén, az iskola szintjén, az iskolában dolgozó alkalmazottak szintjén, a szakmai támogatást nyújtó szolgáltatások szintjén, finanszírozási és oktatáspolitikai szempontból, stb.

Végül pedig egy szakértői csereprogram keretén belül az egyes országokban folytatott együttnevelés gyakorlatának vizsgálatára került sor a legfontosabb jellegzetességek megismerése céljából. Az együttnevelést folytató intézményekben tett látogatások és a szakértőkkel folytatott megbeszélések alapján egy mélyebb és alaposabb

összehasonlító elemzés született arról, hogy mi, hogyan és miért működik, vagy nem működik a befogadó oktatásban. A csereprogramban a következő országok vettek részt vendéglátóként: Luxemburg, Norvégia, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Királyság (Anglia). A csereutakra 2003 nyarán került sor.

Az ebben az összefoglaló jelentésben szereplő megállapítások összegzése különféle információforrásokra támaszkodva készült el. A cél eléréséhez egyrészt a szakirodalom feldolgozása (nemzeti és nemzetközi), másrészt a tizennégy ország helyzetét bemutató jelentések (esettanulmányok), harmadrészt pedig a csereprogramok járultak hozzá. Ilyen módon az oktatás gyakorlatának holisztikus megközelítése alakult ki, amely a kutatásokra és a mindennapi gyakorlatra egyaránt támaszkodik.

A következő fejezet áttekinti az alsó középfokon megvalósuló befogadó oktatás fontos elemeit, az utolsó fejezet pedig a befogadó oktatás feltételeinek indikatív listáját tartalmazza.

3 HATÉKONY OSZTÁLYTERMI GAKORLAT

Az európai iskolákban és tantermekben a sokszínűség jelenti az egyik legnagyobb kihívást. Az inklúzió sokféle módon és különböző szinteken szerveződhet, de alapvetően a tanárok csoportjának kell megbirkóznia a tanulói igények egyre növekvő sokszínűségével az iskolán és az osztályon belül egyaránt, és nekik kell úgy módosítani vagy elkészíteni a tantervet, hogy az megfeleljen valamennyi tanuló – sajátos nevelési igényű tanulók és kortársaik – igényeinek.

Szakirodalmi szemle, Spanyolország: *Ezért, ha az iskolák a továbbiakban is szándékoznak figyelmet fordítani tanulóik tulajdonságainak heterogenitására, át kell gondolniuk szervezeti felépítésüket és teljesítményüket, a tanárok közötti koordinációt és együttműködést, az egész nevelői közösségen belül megvalósuló együttműködést, az erőforrások használatát és az oktatás általános gyakorlatát.*

A teljes tanulmány különféle tényezőknek legalább hét csoportját említi, melyek hatékonyak lehetnek az együttnevelésben. Nem meglepő, hogy ezek közül néhány az alapfokú oktatásról szóló tanulmányunkban is megtalálható: kooperatív tanítás, kooperatív tanulás, együttműködésen alapuló problémamegoldás, vegyes összetételű csoportok és hatékony tanítás. Két további tényező különösen relevánsnak tűnik a középfokú oktatásban: az otthonos tanulókörzet és az alternatív tanulási stratégiák.

A következőkben a hét tényező definiálására, kifejtésére és illusztrálására teszünk kísérletet. Az idézeteket az országjelentésekből, az esettanulmányokból és a szakirodalmi szemlékből vettük át.

(i) Kooperatív tanítás

Szükséges, hogy a pedagógusok számos kollégával együttműködjenek, és tőlük gyakorlati és rugalmas támogatást kapjanak. Előfordul, hogy egy sajátos

nevelési igényű tanulónak olyan speciális segítségre van szüksége, melyet a tanár a napi osztálytermi gyakorlat során nem tud biztosítani. Ilyenkor más tanárok valamint a támogató személyzet segítségére van szükség, és a rugalmasság, a megfelelő tervezés, az együttműködés és a csoportos tanítás jelent új kihívásokat.

A tanulmány szerint az együttnevelés hatékonyságát számos tényező fokozza, melyeket a kooperatív tanítás címszó alatt foglalhatunk össze. A kooperatív tanítás vonatkozik a tanár és asszisztense, valamely kollégája, vagy egy másik szakember között megvalósuló együttműködésre. A kooperatív tanítás egyik fontos jellemzője, hogy a sajátos nevelési igénnyel rendelkező tanulók az osztályban is kaphatnak támogatást, ehhez nem kell elhagyniuk a termet. Ez fokozza a tanulóban az összetartozás érzését, és erősíti önbecsülését, mely önmagában nagymértékben elősegíti a tanulást.

A kooperatív tanítás másik fontos jellemzője az, hogy megoldást kínál a tanárok elszigetelődésének problémájára. A tanárok tanulhatnak egymástól, és megfelelő visszacsatolást adhatnak egymás munkájáról. Ennek eredményeképpen elmondható, hogy az együttműködés nemcsak a sajátos nevelési igényű tanulók kognitív és érzelmi fejlődésére hat pozitívan, hanem a tanári igényeket is kielégítheti. A helyes gyakorlatot bemutató esettanulmányok gyakran említik, hogy a tanárok lelkesen és örömmel tanulnak kollégáik módszereiből.

Esettanulmány, Írország: Az iskolában Iskolai Támogató Csoport működik, melynek tagjai egy Előljáró tanár, egy Helyettes Előljáró, Vezető Tanárok, egy tanulást segítő tanár, erőforrás-oktató tanárok és az otthoni/iskolai/közösségi összekötő tanár. Ez a csoport heti ülésein megvitatja a viselkedési és tanulási rendellenességgel küzdő tanulók igényeit, és tervet készít az igények kielégítésére.

Esettanulmány, Ausztria: A csoportmunka jelentős kommunikációs és konfliktuskezelési képességeket kíván meg a feladatok kijelölése és a játékosokkal folytatott konzultáció miatt. A munkának ez a része különösen időigényes, de a csoportmunka és a csoportos tanítás lenyűgöző lehetőségeket rejt valamennyi játékos munkájában. Az igény a „hagyományos középiskolai oktatásban” megvalósuló munkánál szorosabb együttműködésre jelentős motiváció volt a feladat elvállalásakor. A csoportmunka és a kapcsolódó tapasztalatcsere a résztvevők jelentősen gazdagította.

Szakértői látogatás, Luxemburg: Valamennyi tanár leírta az észrevételeit egy könyvbe, mely a speciális osztályokban tanító tanárok számára bármikor elérhető volt. A tanárok egyfajta belső kommunikáció keretében osztották meg a tanulók viselkedési és tanulási rendellenességeiről szerzett információikat a kollégákkal, akik ezekkel a tanulókkal dolgoztak.

(ii) Kooperatív tanulás

Azon diákok számára, akik elsősorban rugalmas és jól átgondolt-megtervezett csoportokban segítették egymást, az együtt tanulás jelentős haszonnal járt.

A tanulmány megmutatta, hogy a kortársakkal való közös munka és a kooperatív tanulás hatékonyan fejlesztik a tanulók értelmi és szociális-érzelmi képességeit. Továbbá semmi nem utal arra, hogy a tehetségesebb tanulók ebből kifolyólag kárt szenvednének el azáltal, hogy kevesebb kihívással vagy lehetőséggel találkozhatnak.

Különböző koncepciók használatosak a diákok páros munkájára alapuló oktatási technikák leírására: Kortárs segítség, kooperatív tanulás, kortárs támogatás. A legtöbb esetben a pedagógus heterogén párokat (néha triókat) alkot, amelyben az egyik tanuló az oktató, a másik a tanuló szerepét

formálja meg (a harmadik lehet a megfigyelő). A szerepek felcserélhetők, azaz a kevésbé tehetséges diák is játszhatja az oktató szerepét.

Ez a módszer egyszerre gyakorol jelentős pozitív hatást a tanulók önbizalmára és serkenti a csoporton belüli szociális interakciókat. A kooperatív tanulás minden tanulónak hasznára válik: az a tanuló, aki magyaráz a másoknak, jobban és hosszabb időre megjegyzi az információt, az pedig, akinek magyaráznak, az ismeretszintjének megfelelőbb információkat kap, hiszen társa felfogási képessége alig magasabb, mint az övé.

A tanulmány megállapítása szerint a kooperatív tanulás nemcsak pozitív eredményeket hoz, hanem a gyakorlatban is viszonylag könnyen megvalósítható.

Szakértői tanulmányút, Svédország: *Láttunk diákokat, amint nemcsak az órán, de a szünetben is a feladataikról beszéltek. A sajátos nevelési igényű társakkal való együttműködés természetes helyzetet biztosít a tanulóknak, hogy az empátiát megismerjék, és empatikus készségüket fejlesszék. A diákok megtapasztalják az összetartozás érzését és meghallgatják egymás véleményét.*

Nemzetközi szakirodalmi szemle: *Hetente kétszer tizenöt percig a teljes osztályban diákok tartották az órát egymásnak. A tanárokat megkérték, hogy formáljanak három különböző szinten álló tanulókból álló heterogén csoportokat. Ez idő alatt minden diák játszotta az oktató, az oktatót és a megfigyelő szerepét. Az oktató kiválasztotta a problémát vagy feladatot, amelyet az oktatót diáknak fel kellett dolgoznia, a megfigyelő pedig szociális támogatást adott. A tanár a segítségadás folyamatát dolgozta ki.*

(iii) Együttműködésen alapuló problémamegoldás

Az együttműködésen alapuló problémamegoldás az

osztályban előforduló nem kívánt magatartás kezelésére vonatkozó következetes megközelítés. Ez magában foglalja az osztály világos házirendjét, amelyet a tanulókkal közösen alakítanak ki, és tartalmazza a magatartást szabályzó eszközöket is.

Az országjelentések és a nemzetközi szakirodalom áttekintésének megállapításai szerint az együttműködő problémamegoldás használata csökkenti a zavaró magatartás mennyiségét és intenzitását az órák alatt.

Ahhoz, hogy az osztályházirend hatékony legyen, fontos, hogy az egész osztály közreműködésével alakítsák ki, és hogy mindig jól látható helyen legyen elhelyezve az osztályteremben. Néhány esettanulmányban az osztályházirendet egy, a diákok által aláírt szerződés keretében fogadták el. Az osztályházirend kialakításának számos módja lehet, de az esettanulmányok kiemelik, hogy ezt mindenképpen az év elején tartott megbeszélés keretében kell megtenni. Fontos továbbá, hogy a házirendet és az ösztönzőrendszert a szülők is megismerjék.

Szakértői tanulmányút, Luxemburg: *Az osztályszerződés kialakítása: a diákok és a pedagógusok megbeszélnek és megegyeznek tíz szabályban. Ez azt jelenti, hogy ezután mindenkinek tisztelnie kell ezeket a szabályokat és a viselkedését ennek megfelelően kell alakítania. Ennek a módszernek a célja egyfajta együttműködő problémamegoldás kialakítása.*

Szakértői tanulmányút, Egyesült Királyság: *Esélyegyenlőséget biztosító előírásokat alkalmaztak és ezeket az előírásokat az osztályterem falára is kifüggesztették. Egy magatartásrendet is kialakítottak. A hittanórákon is erősítették ezen szabályok legitimitását. Iskolagyűléseket tartottak, hogy a tanulói magatartásról való visszacsatolásnak helyszínt biztosítsanak. Az iskolai és az osztályházirendeket a diákokkal is megvitatták. A szülőket is felszólították, hogy segítsék elő*

gyermekük házirendnek megfelelő viselkedését. Elkötelezettségük kinyilvánítására egy szerződést is alá kellett írniuk. Ezeket a szerződéseket a szülők és a diákok minden tanévben aláírták.

Esettanulmány, Németország: A hét végén tartják az úgynevezett „pénteki köröket”, vagy az osztálybizottsági üléseket. Ez a helye annak, hogy az elmúlt hét eseményeit átgondolják, a problémákat megvitassák, és hogy megoldásokat dolgozzanak ki. A pedagógusok és a diákok is hangot adhatnak kritikájuknak, de élményeiket, örömeiket is kifejezhetik az iskolahéttel kapcsolatban.

(iv) Heterogén csoportosítás

A tanulók heterogén csoportosítása azt jelenti, hogy olyan oktatási körülményeket valósítanak meg, ahol az azonos korú tanulók vegyes képességű osztályokat alkotnak. A vegyes képességű osztály koncepciójának alapja, hogy elkerüli a szelektivitást, és tiszteletben tartja a tanulók jellemvonásainak természetes sokszínűségét.

A heterogén csoportok kialakítása és a differenciálás szükséges és hatásos eszköze az osztályon belüli különbségek kezelésének. Fontos alapelv, hogy minden tanuló egyenlő és a tanulók tudásszint szerinti csoportosítása az alsó középfokú oktatásban a sajátos nevelési igényű tanulók marginalizációjához vezet. Ennek a szervezésbeli megközelítésnek az előnyei nyilvánvalóak mind értelmi, mind érzelmi szinten. Hozzájárul a sajátos nevelési igényű tanulók és többségi társaik között növekvő szakadék szűkítéséhez is, valamint elősegíti a diákok és a tanárok pozitív hozzáállását a sajátos nevelési igényű tanulókhoz.

Ezek a fontos megállapítások bemutatják az egyes országok részéről jelentkező igényeket az osztályon belüli sokféleség kezelésével kapcsolatban. Természetesen a heterogén csoportok kialakítása feltétele a kooperatív tanulásnak.

Szakértői tanulmányút, Norvégia: Különböző célokból a tanulókat többféle módon csoportosítják, annak megfelelően, hogy mi történik az iskolában, vagy hogy az iskola milyen célokat kíván elérni. Először is a koruk alapján a tanulókat évfolyamokba sorolják, majd minden évfolyamot két osztályra bontanak, de ezek az osztályok gyakran dolgoznak együtt. A tanórák alatt különböző méretű csoportokat alakítanak: a pároktól kezdve a teljes osztályméretig.

Esettanulmány, Ausztria: A tanulók a tanórák egyharmadában egyéni terv alapján haladnak, az olyan órákon, mint például a biológia vagy a földrajz, többnyire a projektmunka dominál, néha keresztantervi módon. A páros és a csoportmunka jellemzi a napi feladatokat. A német-, a matematika- és az angolórán nincsen három tudásszint szerinti csoport (három különböző teremben), mint általában, hanem legtöbbször közösen dolgoznak egy témán, egy teremben, a képességeiknek megfelelő szinten.

(v) Hatékony tanítás

A hatékony tanítás a munka megtervezésére és a következetes ellenőrzésre, mérésre, értékelésre és a magas követelményekre alapul. Fontos, hogy minden tanuló esetében a normál tantervet használják. Jóllehet, ezt sok esetben adaptálni kell, és nemcsak a skála egyik végén található sajátos nevelési igényű tanulók, hanem minden tanuló esetében. A sajátos nevelési igényű tanulók tekintetében ez a módszer az egyéni fejlesztési terv segítségével valósítható meg.

Az esettanulmányok a hatékony oktatási megközelítések közé sorolják a munka megtervezését és következetes ellenőrzését, a teljesítmény mérését, értékelését és a magas követelményeket. Ezek minden tanuló számára hasznosak, de a sajátos nevelési igényű tanulók esetében különösen azok. A

hatékony tanítás hozzájárul a sajátos nevelési igényű tanulók és többségi társaik közti különbségek csökkentése céljának eléréséhez. Az országok esettanulmányaiból leszűrhető fontos megállapítás, hogy az egyéni fejlesztési tervnek illeszkednie kell az általános tantervhez.

Esettanulmány, Spanyolország: *A normál tantervet vesszük alapul, majd jelentősen megváltoztatjuk, de hagyjuk, hogy a tanulók a lehető legtöbbet tapasztaljanak az általános tanulási élményből, ezáltal az iskolához tartozónak érezzék magukat. Rendkívül fontos, hogy a tanulók teljesen integráltak a rendes csoportjukba. Hogy ezt az integrációt megteremtsük, biztosítani kell részvételüket a csoportjuk tevékenységeiben, és legalább három alaptárgy óráin, az osztályfőnöki órán és a választható tárgyak óráin az osztálytársaikkal együtt kell részt venniük.*

Esettanulmány, Izland: *Bár a tanuló az ideje javát egy tanteremben tölti a többiekkel, a tanítás nagy részében egyéni feladatokat kap és végez. Többnyire a saját feladataival és projektjeivel foglalkozik a nyelvi, művészeti, az izlandi és a matematika órán. A matematika és a nyelvi órákon a többiek tananyaga is differenciált. Az ő tananyaga a szükségleteinek megfelelően adaptált és módosított.*

(vi) Otthonos tanulókörzet rendszere

Az otthonos tanulókörzet alkalmazásakor a tananyag átadásának a módja változik meg jelentős drasztikusan. A diákok egy két-három teremből álló közös térben maradnak, az oktatás jelentős részét itt kapják. A pedagógusok egy kis csoportja felelős az otthonos tanulókörzetben megvalósuló tanításért.

Amint korábban rávilágítottunk, a tantárgyi specializáció, a tananyag átadásának szervezése az alsó középfokú

oktatásban néha komoly akadályokkal állítják szembe a sajátos nevelési igényű tanulókat. Az esettanulmányok szerint ennek a problémának a leküzdésére is van megfelelő módszer. Egy ilyen például az otthonos tanulókeret rendszere. A tanulók a tanítás ideje alatt egy kisszámú teremből álló tanulási környezetben maradnak, és mintegy csoportfeladatként csak néhány pedagógus biztosítja számukra az oktatást, majdnem minden tantárgy esetében. Különösen a sajátos nevelési igényű tanulók számára fontos ez, hiszen erősíti bennük az érzést, hogy tartoznak valahová. Ez elősegíti az állandó környezet kialakítását, valamint a nem tudásszint szerint szervezett oktatás megvalósítását. Végül pedig erősíti a tanárok együttműködését, és a pedagógusok informális képzésére is lehetőséget biztosít.

Esettanulmány, Svédország: *Az iskolának körülbelül 55 tanára van. A tanárok öt, egyenként 10-12 főből álló csoportba szerveződnek. Minden csoport körülbelül 4-5 osztályért felelős. Minden munkacsoport gazdaságilag maga irányítja a munkáját, megvan a maga pedagógiai programja, terve, illetve víziója az iskolára vonatkozóan. Ez a munkamódszerek, az órarend változatosságát is jelenti, (...) és a továbbképzés kérdésével is másképp lehet foglalkozni. A csoportokba különböző korú gyerekek tartoznak, és az elméleti tárgyak többségét két pedagógus tanítja. Bár a pedagógusok nagy részének csak egy vagy két tárgyra van képesítése, ebben a modellben más tárgyakat is tanítanak. A tanárok számának változtatásra az igazgató szerint azért volt szükség, hogy „megszabaduljunk a diákok közötti, illetve a diákok és pedagógusok közötti nehéz atmoszférától. Érzed, hogy kell lennie más munkamódszernek is, hogy a diákok biztonságban érezhessék magukat. Mi azt gondoltuk, az iskola nyugalmasabb lenne, ha ugyanaz a tanár a lehető legtöbb időt töltené az osztállyal.” Ez azt jelenti, hogy néhány pedagógus olyan tárgyat is tanít, amelyből nincs meg a képesítése, de az igazgató szerint ez bevált: „először is azért, mert a pedagógust érdekli az a másik tárgy*

is. Másodszer, mert a tanárok a tantárgyi mentortól, aki az adott tárgy tanára, segítséget kapnak.

Szakértői tanulmányút, Norvégia: Az iskola hangsúlyozza, hogy minden évfolyamnak egy fizikai, szociális és elméleti egységnek kell lennie, ahol a tanulók erősen kötődnek az osztályukhoz. Minden évfolyam csoportja kettő vagy három pedagógusból áll: egy gyógypedagógusból, egy tantárgyat oktató tanárból, és egy szociális nevelőből vagy asszisztensből. A csoportnak közös irodája van, ismer minden csoporthoz tartozó gyereket, és egyformán viselnek felelősséget a tanulókért a csoportban. A csoport tagjai támogatják egymást, együtt dolgoznak, közösen tervezik meg a munkát, és a szülőkkel is együttműködnek.

Esettanulmány, Luxemburg: Amennyiben lehetséges, az osztály együtt marad három évig. Az osztályokat korlátozott számú pedagógus tanítja, minden tanár több tárgyat is oktat. A pedagógusok száma a lehető legkisebb, hogy a jó hangulat biztosítva legyen. Egy állandó pedagóguscsoport tanítja az összes tantárgyat a három éven keresztül, hogy az összetartozás erősítve legyen, és jobb kapcsolat alakuljon ki tanulók és a pedagógusok között. Az osztálytermek személyesek, ami megnyugtatja a tanulókat.

Szakértői tanulmányút, Svédország: Az iskolában a két-tanár-módszert alkalmazzák – minden osztályban az idő nagy részében egy két pedagógusból álló csapat tanít. Majdnem minden tantárgyat ez a két pedagógus tanítja, annak ellenére, hogy nincs meg a képesítésük mindre. A közös tanítás feladatai mellett megfigyelik a tanulókat, értékelik őket ha kell, és speciális oktatási támogatást dolgoznak ki nekik. Ennek eredményeképp a pedagógusoknak mindig van egy társuk, akivel megtervezhetik a folyamatokat és a tevékenységeket, akitől visszajelzéseket kaphatnak,

aki mindig a segítségükre van a megfigyelésben, mérésben és értékelésben.

Szakirodalmi szemle, Ausztria: *A sikeres együttműködés főbb elemei a kis és kezelhető csoportok, még akkor is, ha néhány tárgyat olyan pedagógus tanít, akinek nincs meg a megfelelő formális képesítése. Fontos továbbá a szándék és képesség, hogy a résztvevő pedagógusok együtt tudjanak működni.*

Szakirodalmi szemle, Norvégia: *A jó osztálytermi gyakorlat kialakításához szükség van továbbá arra is, hogy a diákokkal megfelelő kapcsolat alakuljon ki, hogy erősödjön bennük az összetartozás érzése, a tanulók szívesen vegyenek részt az órán, és jó munkakörülmények legyenek.*

(vii) Alternatív Tanulási Stratégiák

Az alternatív tanulási stratégiák célja, hogy megtanítsák a tanulókat arra, hogyan tanuljanak és oldjanak meg problémákat. Ezzel együtt az iskolák nagyobb felelősséget adnak a tanulóknak a saját tanulásukat illetően.

A sajátos nevelési igényű tanulók inklúziójának elősegítésére több, az alternatív *tanulási stratégiákra* koncentráló modellt is kifejlesztettek az elmúlt néhány év során. Ezekben a programokban a tanulók nemcsak stratégiákat tanulnak, hanem azt is, hogy hogyan alkalmazzák a megfelelő stratégiát a megfelelő időben. Nagyban hozzájárul az alsó középfokú oktatásban megvalósuló inklúzió sikeréhez, ha a diákok nagyobb felelősséget kapnak a saját tanulásukra vonatkozóan. Az egyes országokból származó információk szerint sikeres az a megközelítés, amelyben nagy hangsúlyt fektetnek a tanulóknak biztosított önállóságra.

Szakértői tanulmányút, Svédország: A tanulók maguk menedzselik a tanulási folyamataikat. Maguk tervezik meg, hogy mikor dolgoznak, melyek és milyen szintűek a céljaik, és hogy milyen úton kívánják azokat elérni. (...) A felelősségérzet fejlesztésének másik módja az órarend. Reggel az órák kezdésének ideje nincs szigorúan meghatározva, a diákok egy félórás intervallumban szabadon határozzák meg, hogy mikor szeretnének kezdeni, de ha később kezdenek, tovább is kell maradniuk.

Esettanulmány, Izland: Az iskola hangsúlyozza a tanulási környezet fejlesztésének és változatos tanítási módszerek használatának fontosságát. Nagyon fontos, hogy az iskola munkatársai jó kapcsolatot építsenek ki a tanulókkal, valamint hogy a tanulók felelősek és önállóak legyenek a tanulásban.

Esettanulmány, Svédország: Minden diák számára problémát jelentett, hogy kérdezzen, és hogy segítséget kérjen, mert az előző iskolájukban ezt nem tanulták meg. Ebben a modellben, ahol a diákok felelőssége, hogy tanuljanak, a kérdésnek nagyobb a jelentősége. Amint a tanár mondja: „A diákok elkezdtek megérteni, hogy azért vannak itt, hogy tanuljanak, és hogy a tanárok azért vannak, hogy segítsék megérteni az anyagot, és ezért kérdezniük kell.”

Ebben és az előző részekben hatékony, az alsó középfokú oktatásban alkalmazható módszerek olvashatók. Ezek a módszerek hozzájárulnak a befogadó oktatás megvalósításához, egy olyan oktatás megvalósításához, amely arra fókuszál, hogy a tananyagot mindenki számára átadja. Hangsúlyozni kell, hogy számos út vezet ezen cél eléréséhez, de az esettanulmányok azt mutatják, hogy ezen utak kombinációja különösen hatékony. A következő rész a fenti módszerek megvalósításához szükséges feltételeket mutatja be a teljesség igénye nélkül.

4 AZ EGYÜTTNEVELÉS FELTÉTELEI

A tanulmány célja, hogy olyan módszereket azonosítson a tantervben, amelyek működőképesnek tűnnek az együttnevelést folytató osztályokban. Mindemellett sok egyéb feltételre is szükség van a befogadó oktatás megvalósításához. A tanulmányozott szakirodalom, illetve az esettanulmányok és a szakértők egymással folytatott megbeszélései rámutattak, hogy a befogadó oktatás számos tényező fennállása esetén lehet csak sikeres. A legfontosabb feltételek áttekintését az alábbi rész tartalmazza.

Pedagógusok

Pozitív tanári hozzáállás fejlesztése:

Szakirodalmi szemle, Spanyolország: (...) úgy tűnik, hogy néhány tanár túl könnyen megtanulja, hogyan kell „különválasztani” a tanulókat. „Egy részüket” a segítő tanárhoz (...) tartozó „különlegesként” (...) kezelik, akik „gyógypedagógiai” ellátást igényelnek.

A „valahová való tartozás” érzésének megteremtése:

Szakértői látogatás, Luxemburg: A sajátos nevelési igényű tanulókra sajátos és egyedi háttérrel és adottságokkal rendelkező emberekként tekintettek. A pedagógusok megpróbálták felkelteni a tanulóknak az egy családnak vagy közösséghez való tartozás érzését, ezáltal erősítve az önbecsülésüket. Az osztálytársak közötti (a tanárt is beleértve) jó viszony megteremtésével folyamatosan a tanulók önbizalmának megerősítésére törekedtek.

Szakirodalmi szemle, Svájc: a közösségi szellem kialakítására kellő figyelem fordul az osztályban, ami hozzájárul a tanulók összekovácsolódásához. Emellett elegendő lehetőségre van szükség ahhoz, hogy a tanulók együtt dolgozhassanak, tapasztalatokat szerezhessenek és tanulhassanak –

a túl gyakori szegregáció a közösségi szellem kialakulását lehetetlenné teszi.

Megfelelő pedagógiai készségek alkalmazása és elegendő idő biztosítása a visszajelzésekre:

Esettanulmány, Norvégia: A tanulók tudományos ismereteinek és szociális kompetenciáinak a megalapozásával egyidejűleg lehetőséget kell hagyni a pedagógusok számára, hogy ők maguk is fejleszthessék a képességeiket. Ezért különféle képzéseket ajánlottunk nekik, amelyek (...) segítséget nyújtanak az olvasási és írási nehézségek kezeléséhez. Ezeken kívül egy viselkedési zavarokkal kapcsolatos képzést is tervezünk, hogy tudják kezelni az ilyen eseteket. Továbbá elegendő időt szeretnénk biztosítani a pedagógusok visszajelzéseinek számára, hogy megbeszélhessék a közös problémáikat és a tapasztalataikat.

Szakirodalmi szemle, Franciaország: A képzés és a rendelkezésre álló információk a sikeres befogadó oktatás megteremtésének legfontosabb feltételei. Minden tapasztalat azt igazolja, hogy az integrációt a képzéssel és a tanárok, a gyógypedagógusok, a szülők, és a tanulók közötti csereprogramokkal kell kezdeni (...). Az együttnevelés megteremtésével kapcsolatos kihívások ismeretében a fogyatékos jellegzetességei, azok hatása a tanulásra, mind fontos információk, mielőtt egy csapat elkezd foglalkozni egy vagy több sajátos nevelési igényű fiattal, és kialakítják a programot és a munkamegosztást.

Iskola

Az egész iskolát átható szemléletmód kialakítása:

Esettanulmány, Egyesült Királyság: Amíg az oktatásszervezési gyakorlatnak köszönhetően egy általános iskola alsó tagozatán egy pedagógus

önállóan is képes lehet megteremteni az együttnevelést az osztályban, ahol egy egész tanulócsoport képes megbirkózni a tananyaggal, a középiskolában, ahol minden tantárgyat más-más tanár tanít, és a tanulók az egyik tanártól a másikhoz vándorolnak osztályról-osztályra, mindez lehetetlen. Egy tanuló sajátos igényeinek csak úgy lehet megfelelni, ha az összes tanár hatékonyan végzi a feladatát ezekkel az igényekkel kapcsolatban.

Szakirodalmi szemle, Spanyolország: Minél erősebb a közös felelősség érzete a középiskolában, annál magasabb színvonalon képesek ellátni ezeket a tanulókat. A tanulók sajátos igényeinek kielégítése érdekében közösen folytatott erőfeszítések hatásosabbak, mint ha a tanárok egyénileg keresnének megfelelő megoldásokat ezekre az egyedi helyzetekre.

Rugalmas támogatási rendszer kialakítása:

Szakirodalmi szemle, Svájc: A többségi tanulók iskolai ellátásával foglalkozó tanárok és a gyógypedagógusok egy csapatban folytatott oktató-nevelő munkája sok előnnyel jár. A tanulók végig az osztályukban maradnak, mivel a speciális foglalkozásokra is ott kerül sor. Sőt, még a többségi tanulók is profitálhatnak abból, hogy megismerkednek a gyógypedagógussal. A pedagógusok számára is szakmai hasznot hozhat a közös munka, különböző helyzetekben kölcsönösen segíthetik egymást, ami hozzájárul az egyéni fejlődésükhöz.

Esettanulmány, Görögország: A segítő tanár és az osztályban tanító pedagógus közötti együttműködés az idő előrehaladtával folyamatosan fejlődött. Az osztály egyre jobban működött, kedvezően reagált az új helyzetekre. Az osztályban tanító pedagógus megbeszélhette az elképzeléseit valakivel, visszajelzéseket kapott az alkalmazott módszerekről.

Mindez segítette a stratégiákat a tanulók igényeihez igazítani, és koncepcionálisan átalakítani.

Az iskolavezetés fejlesztése:

Szakértői látogatás, Egyesült Királyság: Az igazgató egy profi, képzett és jövőorientált, aki sokat tesz az iskola jó hírnevének ápolása érdekében. Már nagyon régóta van itt, ezért jól ismeri az iskolát. Rendes iskolai tanárként dolgozott, így tisztában van a tanításhoz szükséges feltételekkel, és a tanulókat körülvevő környezet fontos szerepével.

Esettanulmány, Portugália: Az iskolai Végrehajtótanács erős vezetéssel/hatalommal rendelkezik, amelyet mindenki elfogad. Az iskolatanácsban az iskola munkájának fejlesztésével kapcsolatos mindenféle belső szabályban megállapodtak, egy belső szabályzatban rögzítették, és szigorúan be is tartanak.

Külső feltételek

Világos nemzeti oktatáspolitikai bevezetése:

Esettanulmány, Izland: A Reykjavík Education Service (Reykjavíki Pedagógiai Szolgáltató) új oktatáspolitikai elveket alkalmaz a gyógy-pedagógiával kapcsolatban. Ez az oktatáspolitikai az együttnevelésre épül. Az összes iskola minden tanuló számára ellátást biztosít, függetlenül attól, hogy az illető rendelkezik-e valamilyen fogyatékossággal. Annak érdekében, hogy egy átlagos osztályban megfeleljenek a tanulók igényeinek, a Reykjavíki Pedagógiai Szolgáltató javasolja az iskolák számára az alternatív tanítási módszerek használatát, a kooperatív tanítást, a differenciált oktatást, csoportokra szabott feladatok és projektek alkalmazását, és a sajátos nevelési igényű tanulók számára egyéni tanterv készítését.

Esettanulmány, Írország: A sikeres ír kormányok a „komprehenzív” modell mellett döntöttek az általános iskola utáni időszakra vonatkozóan, ellentétben a többi európai országgal, ahol inkább a kétszintű iskolarendszert részesítik előnyben. Ez az oktatáspolitikai hozzájárul ahhoz, hogy az összes tanuló középfokon folytathassa a tanulmányait, és minden gyerek tehetségének és érdeklődésének megfelelő, átfogó tanterv kialakítását ösztönzi.

Az együttnevelést támogató rugalmas finanszírozási megoldások alkalmazása:

Szakértői látogatás, Egyesült Királyság: Az iskola él azzal a jogával, hogy döntsön a rendelkezésre álló források elosztásáról. A pénzt a legsürgetőbb igények kielégítésére fordítják. Például az új segítők felvétele előnyt élvez az épületek karbantartásával, felújításával és az akadálymentesítésével szemben.

Jövőorientált stratégiai vezetés kialakítása közösségi szinten:

Szakértői látogatás, Norvégia: A következő feltételek jó hatással vannak az iskolák oktatási gyakorlatára: az iskola és az önkormányzat élén olyan jövőorientált, stratégiai vezetés, amely közös jövőképpel és rendelkezik, és hasonló elveket vall a sajátos nevelési igényű tanulók oktatását illetően. Az oktatáspolitikai döntéshozók részéről helyi és nemzeti szinten egyaránt támogatásra van szükség.

Esettanulmány, Dánia: Az önkormányzat elfogadott egy programot az együttnevelés, a gyermekek fejlesztése és közérzetének javítása érdekében. A legfontosabb cél, hogy a lehető legtöbb gyerek és fiatal a többségi oktatás keretein belül rendszeres nappali ellátásban részesüljön, és létrejöjjenek a fejlesztésükhöz és a jó közérzetük biztosításához szükséges feltételek.

Regionális együttműködés kialakítása:

Esettanulmány, Portugália: *A Specialised Education Support Services (Speciális Pedagógiai Szolgáltatók), a Psychology and Guidance Services (Pszichológiai és Pályaválasztási Tanácsadók), és a Social Education Support Services (Szociális Pedagógiai Segítő Szolgáltatók) szakterületekre specializálódott segítő tanárait alkalmazzák. A szakemberek között jó az együttműködés (pl.: a tanulók iskolaváltásra való felkészítése, esettanulmányok készítése és megbeszélése, egyéni fejlesztési terv készítése és értékelése).*

Esettanulmány, Írország: *Nyilvánvaló, hogy a National Educational Psychological Service (Nemzeti Oktatás-pszichológiai Intézet) fontos szerepet fog betölteni a tanulási nehézségekkel küzdő és fogyatékos tanulók ellátására és értékelésére alkalmas komprehenzív rendszer kifejlesztésében. A szervezet működésének egyik fontos irányelve, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn a Regional Health Boards (Regionális Egészségügyi Testületek) által nyújtott és finanszírozott pszichológiai és egyéb szolgáltatásokkal.*

5 KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása, 14 európai országból származó esettanulmányok feldolgozása, öt országban folytatott szakértői látogatások, illetve szakértők és az Ügynökség nemzeti koordinátorai között folytatott különféle megbeszélések alapján az általános iskola felső tagozatán és a középiskolákban folytatott befogadó oktatás alapos vizsgálatára került sor. Ez a tanulmány kísérletet tett az együttnevelés hatékony gyakorlatának feltárására, elemzésére, rögzítésére és népszerűsítésére. A tanulmány megmutatja, hogy az általános iskola alsó tagozatán hatásosnak bizonyult módszerek jelentős része a felső tagozaton és a középiskolákban is sikeresen alkalmazható: a kooperatív tanítás, a kooperatív tanulás, a csoportos problémamegoldás, a heterogén csoportok kialakítása és a hatékony tanítás. Mindezeket kiegészítve, az otthonos tanulókörzet kialakításának rendszere, és a tanulás folyamatának újjászervezése a fontos teendők közé tartozik a felső tagozaton és a középiskolában.

Az esettanulmányok minden egyes tényező szerepére felhívták a figyelmet. Ugyanakkor néhány tanulmány rámutatott arra, hogy a jelentésben ismertetett elvek megfelelő arányban történő *együttes alkalmazása* rendkívül fontos lehet az együttnevelés megteremtésében a felső tagozaton és a középiskolákban.

Különösen az otthonos tanulókörzet rendszere – amelyben két vagy három osztályteremből és néhány tanár által alkotott csapatból álló környezetet biztosít állandó feltételeket az oktatás során – fontosnak és rendkívül hatásosnak bizonyult.

A tanulmány azt is megmutatta, hogy az együttnevelésre reális lehetőség van a középiskolákban: több ország jelentése is megmutatja, hogy a tanulási nehézségekkel, és más sajátos igényekkel rendelkező tanulóknak a többségi középiskolákban sokat használ ez a megközelítés.

Esettanulmány, Németország: *A szülők szenvedélyes és eltökélt akarata alapján a tanuló integrált oktatásban részesül. Ha az értelmi*

fogyatékos gyermekek számára fenntartott iskolában maradt volna, ahol az ő képességei által biztosított lehetőségeket meg sem közelítő kihívásokkal szembesül, mindez súlyos következményekkel járt volna az értelmi fejlődésére nézve.

Szakirodalmi szemle, Spanyolország: *Más tapasztalatok azt igazolják, hogy a többségi osztályokban folytatott együttnevelés, ahol a tanulók sajátos igényeire külön figyelem fordul a csoporton belül, jó hatással van a tanulmányaikra, az önbecsülésükre és az önképükre, és ugyanakkor a társas kapcsolataikat is fejleszti.*

Végül pedig az iskolarendszeren belüli változás-menedzsmenttel kapcsolatban kell megjegyeznünk egy gondolatot. Sok iskola említette az esettanulmányokban és a csereprogramokról szóló jelentésekben, hogy a változtatásokhoz sok évre volt szükség. A változásokat eredményező folyamatokat ezekben az iskolákban néha rendkívül alaposan rögzítették. Ezek a leírások gazdag információforrást jelentenek minden iskolának, amelyekben az együttnevelés irányába mutató lépéseket terveznek.

Esettanulmány, Egyesült Királyság: *Az iskola különlegesnek tekinthető abban az értelemben, hogy a befogadó oktatás megteremtése érdekében tett első lépéseiről, amelyeket az 1981-es közoktatási törvény hatására tett meg, egy könyvet jelentetett meg az igazgató és a Learning Support Centre (Oktatási Központ) vezetője, akik a nyolcvanas években dolgoztak az iskolában (Gilbert and Hart, 1990).*

Az Ügynökség tanulmányának az volt a célja, hogy összefoglalja a következtetéseket, és olyan témaköröket emeljen ki, amelyeket érdemes nemzeti, helyi és iskolai szinten megvitatni. A tanulmány megmutatta, hogy az általános iskola felső tagozatán és a középiskolában az együttnevelés megvalósítása egy reális lehetőség. A hatásos befogadó oktatás megteremtéséhez többféle úton is el lehet indulni.

Remélhetőleg ez a jelentés adott néhány ötletet ahhoz, hogy miként és hol kell az első lépéseket megtenni, és milyen feltételekre van szükség ahhoz, hogy ezek a lépések valóban hatékonyan járuljanak hozzá a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésének megteremtéséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (1998). **Integration in Europe: Provision for pupils with special educational needs.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (2003). **Special education across Europe in 2003: Trends in provision in 18 European countries.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (2003). **Inclusive education and classroom practices.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

Gilbert, C. and Hart, M. (1990). **Towards Integration: special needs in an ordinary school.** London, Kogan Page.